

PAMIĘCI NORBERTA WIŚNIEWSKIEGO (1927—1976)

Dnia 3 listopada 1976 r. w Berlinie (NRD) zmarł Norbert Wiśniewski, botanik, znawca europejskich storczyków, znany na polu międzynarodowym działacz na rzecz ochrony przyrody, a zwłaszcza na rzecz ochrony ginących storczyków, przyjaciel Polski.

Norbert Wiśniewski urodził się 21 kwietnia 1927 r. w Grudziądzu, w rodzinie urzędniczej. Ojciec jego, Polak, pochodził z okolicy Grudziądza, matka Niemka z Berlina. Wzrastał w kręgu dwóch języków niemieckiego i polskiego. Stracił ojca, gdy miał 4 lata. Zrozumiałe jest, iż matka wychowywała go w Berlinie już jako Niemca. Nauczył się zawodu ślusarza. W 1944 r. mając lat 17 został powołany do Wehrmachtu. Nieukrywane przywiązanie Norberta Wiśniewskiego do Polski i powodowane tym różne działania przyniosły mu karne przeniesienie do specjalnej jednostki marynarki wojennej. Zbiegł do Armii Czerwonej i jeszcze pod koniec wojny został zwolniony z niewoli w Związku Radzieckim. W latach 1947—1949 odbywa studia wstępne na Uniwersytecie im. Humboldta w Berlinie, a następnie studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym tegoż Uniwersytetu. Od r. 1951 do 1963 był przysięgłym tłumaczem języka polskiego na najwyższym szczeblu organizacji państwowej. Był tłumaczem do końca swego życia, zasłużonym w utrwalaniu przyjaźni między Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną. Był też współzałożycielem Niemiecko-Polskiego Towarzystwa Pokoju i Dobrego Sąsiedztwa, przedtem o nazwie Towarzystwa im. Helmuta von Gerlacha. Łączyły go przyjazne stosunki z botanikami ze Szczecina, Wrocławia i Poznania.

Pierwsze artykuły Norberta Wiśniewskiego opublikowane w latach 50 w czasopiśmie „Aquarien und Terrarien” wydawanym w Berlinie dotyczą biologii i hodowli gadów i świadczą o jego szerszych zainteresowaniach biologicznych. Pragnął w nich kształtować u młodzieży przyjazny stosunek do tych zwierząt. W tych też publikacjach ujawnia się jego głębokie społeczne zaangażowanie na rzecz ochrony przyrody, które przerodziło się w pasję twórczej pracy na tym polu, pracy organizacyjnej i naukowej.

Swą działalność naukową skupiał przede wszystkim nad biologią, ekologią i ochroną środkowoeuropejskich storczyków, a rozpoczął ją artykułem o storczykach w Brandenburgii (1960).

Był inicjatorem skatalogowania w Niemieckiej Republice Demokratycznej stanowisk wszystkich gatunków storczyków, co jest nieodzowne dla oceny zasobów tych roślin. Dla tego florystycznego przedsięwzięcia pozyskał wielu miłośników orchidei. On to doprowadził do powstania w 1961 r. Koła miłośników do obserwacji i ochrony krajowych storczyków przy Instytucie Badania Kraju i Ochrony Przyrody w Halle (Der Arbeitskreis zur Beobachtung und zum Schutz der heimischen Orchideen). Szczególne znaczenie dla organizacji badań storczyków, a także dla ich ochrony w NRD miały zjazdy tego Koła, których duchem, sercem był Norbert Wiśniewski (I Zjazd odbył się w 1963 r.). W zjazdach tych brali udział również zagraniczni goście, m. innymi z Polski. Na IV zjeździe w Halle (1970 r.) gościem był Dr Cerovsky z IUCN, który wysoko ocenił działalność Koła i podkreślił, iż jest ono wzorem pracy w skali międzynarodowej.

W dużym stopniu dzięki jego ofiarnej pracy została przeprowadzona inwentaryzacja większości stanowisk storczyków występujących w NRD. Do tej inwentaryzacji florystycznej wniósł Norbert Wiśniewski aspekty ekologiczne, a mianowicie analizę biotopu i elementy ekologii populacyjnej roślin. Swe oryginalne poglądy na ocenę zasobów storczyków w naturze, a także nowe sposoby konkretnych ochronnych poczynań przedstawił na VIII Światowej Konferencji Storczyków w Frankfurtu n/Menem w 1975 r. Na podstawie jego publikacji można uznać go za pioniera czynnej ochrony gatunkowej roślin, a więc zakładającej konieczność sterowania dynamiką populacji chronionych roślin, restytucją biotopu, bądź przystosowaniem zastępczych mikrosiedlisk dla restytucji populacji danych gatunków. Dzięki uprzejmości Norberta Wiśniewskiego mogłem podziwiać wyniki tych kilkuletnich działań we Flachland i w Berlinie. Dziś jest to już oczywistym koniecznym działaniem na rzecz ochrony ginących gatunków roślin. O ochronie storczyków, a także ogólnie o ochronie przyrody w NRD Norbert Wiśniewski pisał na łamach Przyrody Polskiej i Chronmy Przyrodę Ojczystą (1960 i 1961). W niemieckich czasopismach informował o ochronie przyrody w Polsce. Recenzował też polskie prace z dziedziny ochrony przyrody.

Większość jego prac dotyczy biologii rozwoju różnych gatunków storczyków w warunkach naturalnych, obserwacji fenologicznych, rytmiki kwitnienia, dynamiki populacji, pojawiania się mieszańców międzygatunkowych oraz zmienności środowiskowej między innymi *Orchis militaris* L., *Epipactis palustris* (Miller) Crantz, *Neottianthe cucullata* (L.) Schlechter, *Orchis morio* L., *Dactylorhiza rouyana* (E. G. Cam.) Bors. et Soo (mieszaniec *Orchis palustris* x *Dactylorhiza majalis*), *Liparis loeselii* (L.) Rich., *Aceras antropophorum* (L.) Ait. *Orchis palustris* Jacq., *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soo var. *ochroleuca Wustnei et Boll.* *Orchis coriophora* L. W zasięgu jego zainteresowań są i inne gatunki roślin, poza storczykami. Do ważniejszych prac należy zaliczyć rozprawę o występowaniu ginącego skrzypu w NRD—*Equisetum variegatum* Schleich., (1975).

Wspomnieć należy, iż wiernym towarzyszem i najbliższym współpracownikiem Norberta Wiśniewskiego była jego żona Liza, którą poślubił w 1951. Ona to z natury portretowała liczne storczyki z przeznaczeniem do monografii storczyków występujących w NRD, którego to dzieła już Norbert Wiśniewski nie dokończył.

Storczyki sportretowane w kolorze ujawniają niewątpliwy talent plastyczny Lizy Wiśniewskiej. Jest ona współautorką jednej tylko pracy swego męża (1966).

Szczególne znaczenie w twórczości naukowej Norberta Wiśniewskiego ma praca p. t. „Zum Verhalten von *Neottianthe cucullata* (L.) Schltr. an der Westgrenze ihrer Verbreitung in Europa” (1976). Stanowi ona monograficzne rozważania nad ekologią storczyka kukuczki występującego w Polsce na zachodniej granicy zasięgu, między innymi na Pojezierzu Suwalskim, Mazurskim, w Borach Tucholskich. Tu N. Wiśniewski przeprowadził podstawowe badania ekologiczne, cenotyczne, fenologiczne, siedliskowe nad *Neottianthe cucullata* (L.) Schltr. Prowadząc w ciągu kilku lat badania ekologiczne na Pojezierzu Suwalskim szczególnie pokochał Puszczę Augustowską, jej piękną przyrodę. Podjął ekologiczne badania nad występującymi tu storczykami. Roślinność Polski, tak jak wszystko inne co polskie, była mu szczególnie bliska. Podkreśla to między innymi przyznany Dyplom w 1976 r. przez Ośrodek Informacji i Kultury Polskiej w NRD w uznaniu zasług w rozwijaniu i propagowaniu współpracy między naszymi krajami. Norbert Wiśniewski był wielokrotnie wyróżniony za działalność naukową i społeczną na polu ochrony przyrody w swoim kraju. Szczególnym wyróżnieniem było mianowanie Norberta Wiśniewskiego członkiem Orchid Group w ramach Survival Service Commission — Komisji International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (1967).

Nagła śmierć Norberta Wiśniewskiego dnia 3 listopada 1976 r. zaskoczyła nas i zasmuciła głęboko. Jeszcze w sierpniu tego roku w otoczeniu mych studentów poznawaliśmy razem roślinność Puszczy Augustowskiej. Schyłek tego lata był piękny, a plany wspólnych badań były optymistyczne. Norbert Wiśniewski pozostanie w naszej pamięci jako człowiek bez reszty w pracy zaangażowany, głęboko społeczny, oddany sprawie ochrony przyrody, pogodny i życzliwy ludziom. Spoczywa na cmentarzu Gminy Francusko-Reformowanej w Berlinie (NRD).

Jan Sarosiek